

אשה עבריה מי ידע תייד?
בחשך באת ובחשך תלכי;
עצבך ומשושך, שברך מאוידך...

טוב לך כי לא תדעי שפת אבותיך
כי בית אלהיך בפניך נעלו...

למה לך אפוא היות מלמדת?
למה על חינוכך יעמלו חנם -
וההולך בעצתך יורש גיהנם.

(מתוך קצו של יד ליל"ג)

שירו של יל"ג המציג את קשייה של האשה הקשורה ל"דת יהודית" מתאר תפיסות שכמעט ואין קיימות עוד בעולמה של הציונות הדתית. למעשה, השינוי שעבר מעמד האשה גורם לרבים לתהות אם בכלל יש עוד עניין בעיסוק האינטנסיבי של בנות כמו דעות בשילובה של האשה בשיח ובפולחן הדתי. אחרי הכל, גם אם המצב רחוק מלהיות מושלם, נדמה לעתים שנוצר גדר של מאמרים בנושא, והבנאליזציה בפתח.

אלא שהעניין שלנו במעמד האשה הוא עקרוני ובסיסי: מעבר להיותו הנושא התוסס ביותר בשיח הדתי היום, הרי שדיון על ה"אשה העבריה" לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. במלים אחרות: בדיונים תיאולוגיים ובדיונים הלכתיים מקומן של הנשים הוא המקרה המובהק הזועק לשינוי ודרכו ניתן להגיע גם למסקנות עקרוניות אודות גבולותיהן של התמורות הנדרשות בעולמנו הדתי.

התמזל מזלנו שנושא זה לפחות הבשיל לכדי יוזמות דתיות עממיות המניבות בעקבותיהן גם דיונים מלומדים.

מעטים מדיוני דעות 8 עוסקים ישירות בתמורות נשיות בעולמנו. למעשה, זהו נושא העיקרי של מאמר אחד בלבד - מאמרה של טובה גנזל, הכותבת על תוכנית היועצות לענייני טהרת המשפחה. עם זאת, כמתבקש מההקדמה, רבים מהמאמרים והכתבות נוגעים בעקיפין לפחות במעמד הנשים.

מאמרה של ורדית רביצקי דן בנושא הזכות להורות ומעלה גם תמיהה אודות תהליכי החיברות (סוציאליזציה) שעוברות נשים המרגישות חייבות ללדת בכל מחיר כמעט; הדיון המתמשך אודות האתגר שבתנועה הקונסרבטיבית נוגע לא פעם בשילובן ההלכתי של נשים, וגם הרב ביגמן בראיון רחב מתייחס לסוגיית המתח בין חידוש להמשכיות.

במאמרים אלה ובאחרים, לכן וגם לכם -

קריאה מהנה

ליל"ג

תמונת השער (ובראש עמוד זה):

Laila Shawa, Impossible Dream, Jordan 1988.

תוכן

מאמרים וכתבות

6 **התורה והחיים** - שיחה עם הרב דוד ביגמן
הרב אריאל פיקאר

11 **ילדים זה שמחה** - הזכות להורות בעידן ההפריה הטכנולוגית
ורדית רביצקי

15 **לא פוסקות הלכה** -
על תוכנית היועצות לענייני טהרת המשפחה
טובה גנזל

22 **אברהם אבינו - מודל לאיש אמונה בן ימינו**
מאיר רוט

הפולמוס על התנועה הקונסרבטיבית

33 **יראת הוראה איננה שיתוק הלכה**
תגובה לדברי הרב גולניקין
הרב ד"ר גיפרי וולף

34 **למסורתיים אין באמת הלכה**
אבישי יורב

37 **"התנועה המסורתית דואגת לכלל ישראל" - תגובה**
הרב דוד גולניקין

מדורים

4 **לרעתי**
אורתודוקסיה מודרנית ושמאל מדיני - קשר הכרחי?
קלמן נוימן. מאיר רוט

18 **מדרש אגדה**
"בצל עץ החיים בגן עדן" - סיפור קסום מהזוהר
מלילה הלנר אשד

26 **תערוכה**
הללויה! - אבי גולדברג ומחשבות על צילום
קציעה עלון

28 **במה**
כל ממזר מלך - הורדוס בקאמרי
אלי ויסברט

30 **מפרי עט הדעת**
"באזני ילדי אספר" - אורי צבי גרינברג
אלישבע הכהן

38 **מכתבים למערכת**

דעות

יוצא לאור בהוצאת נאמני תורה ועבודה ו"תורה וציונות"
עורך: צחי מזומן מערכת: מאיר רוט, הדס גולדברג
עורך תמונות: דוד שפרבר ייעוץ לשוני: גלית קדם
כתובת המערכת: ת"ד 24354 הר הצופים ירושלים 91240
e-mail: deot@toravoda.org.il
תגובות יתקבלו בברכה

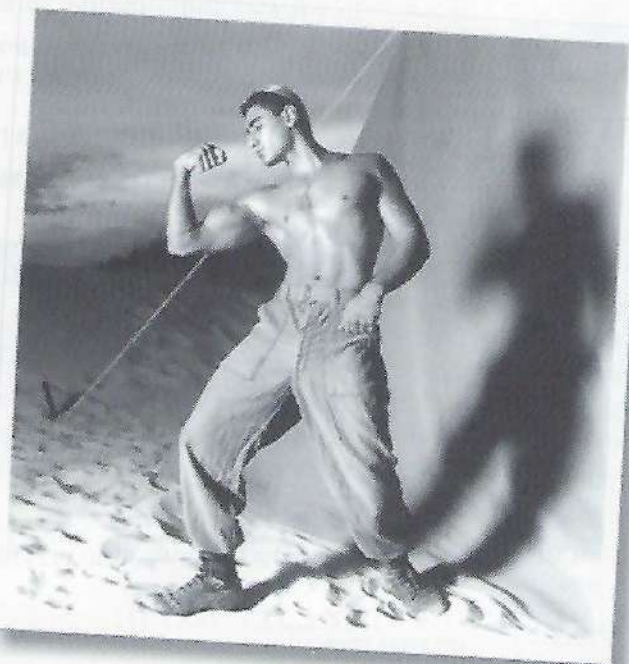
כתובת התנועה: נאמני תורה ועבודה קיבוץ עין צורים ד"נ שדה גת 79510
טל' 08-8505226 פקס 08-8505227 e-mail: neemaney@toravoda.org.il
דמי הצטרפות לתנועה ראו בעמוד האחורי.
עריכה גרפית והפקה: איקן מס מדיה טל' 02-6782820

Published with the generous assistance of Dr. Ruth Bochar, through the SHORESH charitable foundation.

גיליון זה יוצא בעזרתה האדיבה של ד"ר רות בורכרד באמצעות קרן "שורש".

אורתודוקסיה מודרנית ושמאל מדיני - קשר הכרחי?

קלמן נוימן

שני הצילומים: עדי נס 1996

ניכר מדרכי הטיעון והעמדות הננקטות בקרב הימין הדתי אין מתאימות לתפיסת עולם אורתודוקסית-מודרנית, אלא נובעות מגישות דתיות אחרות. מי שחי בקרב הציבור הדתי-לאומי יודע מהו הדלק האידיאולוגי שמוביל בו את הקו הימני. הטיעונים המועלים לשלילת כל ויתור על שטחים כוללים טיעונים משיחיים, התבססות על "דעת תורה" וכן תפיסה פשטנית המתיימרת

להציג תמונה מונוליתית של ההלכה. קו אידיאולוגי זה, או למצער חלקים ממנו, אינם עולים בקנה אחד עם עמדה אורתודוקסית מודרנית, והיה ראוי שתנועה כ"נאמני תורה ועבודה" תיאבק בהם. על פי מצעה, תנועת נאמני תורה ועבודה מתנערת מה"זלזול בערכים אוניברסליים ובמוסר" (בזאת היא מתנערת גם מן הרלבנציה המוסרית הקשור לעתים קרובות בפוסטמודרניזם וברב תרבותיות). לכן, פתרון "כהניסטי" לשאלת ערביי ארץ ישראל לא יעמוד במבחן הערכים של האורתודוקסיה המודרנית. ערכים אוניברסליים כוללים גם זכויות אזרח בסיסיות כמו האפשרות להשתתף באופן שווה בבחירות. שלילת זכות הבחירה על בסיס השתייכות לאומית מנוגדת לערכים אלו, ואין צריך להזכיר בהקשר זה

יותר להתרכז בנושאים עמוקים של תיאולוגיה פוסט-מודרנית ובשאלות גורליות כגון הפרדה בין המינים בתנועת נוער מאשר להביע עמדה יהודית בשאלות טריוויאליות כגון מעמדם האנושי והאזרחי של מליוני בני אדם החולקים עמנו את אדמת ארץ ישראל. האם תנועה המתיימרת לדבר בשם "מימושה של תורת ישראל במדינת ישראל המודרנית" יכולה להתעלם לחלוטין מן ההיבטים הערכיים של שאלה העומדת במשך שנות דור בראש סדר היום הישראלי? חשוב להבחיר שאינני טוען שיש רק עמדה לגיטימית אחת לשאלת השטחים עבור הדתי המודרני (ובכך אני שונה מרוב הימין הדתי הטוען שכל עמדה אחרת משלו פסולה מבחינה דתית), אולם אני כן משוכנע שחלק

תנועה אורתודוקסית מודרנית "לא פוליטית" היתה צריכה לתבוע את שינוי השיח בנושא המדיני בתוך הציבור הדתי במקום הקולקטיביות הרעיונית השלטת. ודאי שאין מקום להביע סלידה, או להשלים עם סלידה, כלפי מי שסבור אחרת.

האם ניתן להפריד לחלוטין בין חילוקי הדעות בנושאים תורניים בתוך הציבור הדתי לבין עמדות בנושאים פוליטיים אקטואליים? בדעות 6 מנסה מאיר רוט לנקות את ההתחדשות הדתית מבית מדרשה של האורתודוקסיה המודרנית מן ה"כתם" של "פשרנות מדינית" שניסה להדביק לה הרב שרלו.

ניתן להתיחס לנסיון זה כאל תכסיס טקטי. זאת עקב "סלידתו של מירב הציבור הדתי מפשרנות מדינית", כפי תיאורו של רוט. כפי הנראה, הסטייה של "שמאלנות מדינית" נחשבת הרבה יותר חמורה בציבור הדתי מאשר זו של "שמאלנות דתית". מי שמנסה לקדם גישה דתית חדשנית חייב להתנער מאבק יוניות, רחמנא ליצלן, ואף להצדיק בשתיקה את היחס הרווח בציבור. או שמא יש בעמדה זו גם משום "בגידת האינטלקטואלים", המעדיפים להתבשם בהיכלי התרבות והרוח ומתקשים להתמודד עם המציאות המסובכת מעבר לכביש? קל

משטרים שנקטו עד לאחרונה בגישה זו, זכרם לא לברכה.

הוא אומר, כל מי שרואה את הפתרון המדיני הרצוי בהמשך שלטון מדינת ישראל על אוכלוסיה מבלי להעניק להם זכויות אזרח איננו שותף לערכים האוניברסליים המהווים חלק מתפיסה אורתודוקסית מודרנית. זיקתנו לארץ ישראל יכולה להצדיק סיפוח שטח מסוים לשטח מדינת ישראל רק אם תושביו יזכו בשיוויון זכויות אזרחי.

אמנם, תתכן הערכה שויתור על שטחים (או על שטח מסוים) יסכן את עצם קיומה של המדינה ועל כן יש לקבל את הסטטוס קוו כ"רע במיעוט". טיעון זה הוא בודאי בתחום הוויכוח הפוליטי הלגיטימי. אולם, הייתי מצפה מאורתודוקס מודרני המשוכנע שויתור טריטוריאלי מסוכן מבחינה בטחונית שלא יתעלם מן המחיר המוסרי הכבד שאנו נאלצים לשלם עקב השלטון הכפוי על ציבור נטול זכויות, ינסה למזער מחיר זה ויחכה לשעת הכושר בו אפשר יהיה להגיע לפתרון רצוי. לעומת זאת, הקו הדומיננטי בציבור ובמוסדות "שלנו" קובע תשובה פשוטה ואחידה לשאלת השטחים – "כלי אבל".

תנועה אורתודוקסית מודרנית "לא פוליטית" היתה צריכה לתבוע את שינוי השיח בנושא המדיני בתוך הציבור הדתי במקום הקולקטיביות הרעיונית השלטת. ודאי שאין מקום להביע סלידה או להשלים עם סלידה כלפי מי שסבור אחרת (כפי שמישהו "הסביר" את דעתו של רב מסוים שקבע שבחור התומך במימד פסול לשידוך). סך הכל, מה היה חטאם של ה"שמאלנים הדתיים" בנתיבות שלום ובמימד? הם העזו לערער על המחשבה האחידה בציבור הדתי השוללת כל דיון רציונלי על עתיד השטחים והטוענת שיש רק עמדה דתית לגיטימית אחת, ושחשאיפה למניעת שפיכות דמים איננה מטרה ראויה אלא "נמיכות קומה".

אין לתנועות אלו ואנשיהם, שאמרו את דבריהם בגאון ואף שילמו על כך מחיר אישי, במה להתבייש. מי שצריך להתבייש הוא מי שמשלים עם פסילה דתית של דעה פוליטית לגיטימית ובורח מנקיטת עמדה לא פופולרית על מנת שלא להיחשב "מחוץ למחנה". ■

קלמן גוימן הוא חבר הנהלת מימד.

מאיר רוט

כשם שגורמים חברתיים
בציבור הכללי הבינו זה מכבר
את הנזק העצום הנגרם
מעיסוק אובססיבי בשאלות
שלום ובטחון על חשבון
מכלול הנושאים החברתיים...
כך גם הציבור הדתי חייב
להפריד בין שני הנושאים
ולטפל בבעיות שזהותה
היהודית של החברה הדתית
והחברתית ושאניה שומרת
מצוות תלויה בהן יותר מכל.

מעניין שדווקא כעת, בשעה שההבדלים בין השמאל והימין הפוליטי גם אם לא נעלמים, הרי הם הולכים וקטנים, נדרשים אנו להגן על עמדתנו. יצוין, כי גם כאשר הויכוחים הללו התלהטו ונראו דחופים יותר, סבורים היינו שהבעיות הדתיות-חברתיות מוזנחות, על כן שומה עלינו להתמקד דווקא בהן כי הן נוגעות לשורשי הבעיה. יתר על כן, גם אז סברנו שתחת העול של הבעיות הביטחוניות הקיומיות מאבדת החברה הדתית את מאפייניה ההומניסטיים, שוקעת בפרטיקולריזם קנאי מתבדל ומאמצת לה הנהגה חרדית גם בנושאים החברתיים ועלינו החובה לעמוד על המשמר.

מה שאני מבקש להטעים ולהדגיש הוא שהחברה הציונית הדתית נתונה במלכודת הקשר הגורדי בין בעיות פוליטיות של שלום ובטחון ושלמות הארץ לבין בעיות תרבותיות

דתיות מהותיות בהן מתלבטת האורתודוקסיה המודרנית זה כמאתיים שנה. השמאל הדתי ואסכולת מרכז הרב אכן משתפים פעולה בהנפת דגל אידיאולוגי אחיד המזהה את הדיון בשאלות של מעמד האשה, סמכות רבנים וכד' עם בעיות של שלמות הארץ. אין לי ספק שדווקא הקישור בין שאלת השטחים לבעיות דתיות חברתיות סיפק בעבר ערוגה דשנה לצמיחת עשבי הפרא של פונדמנטליזם, אשר הצמיחו זמורות זר בחלקה של הציונות הדתית כגון "דעת תורה", "תפיסה מונוליתית של ההלכה" ומשיחיות המבקשת להכיל גישה דטרמיניסטית על ההיסטוריה. ההתמקדות בנושאים של אופייה של יהדות מודרנית ערכית, תוך דיון מעמיק בשורשי הפונדמנטליזם, תורמת הרבה יותר לתקון המצב מאשר היגדרות לוויכוחים פוליטיים שבהם רבדים רבים, שחלקם דתיים וחלקם ביטחוניים משמשים בערבויה.

כשם שגורמים חברתיים בציבור הכללי הבינו זה מכבר את הנזק העצום הנגרם מעיסוק אובססיבי בשאלות שלום ובטחון על חשבון מכלול הנושאים החברתיים והחלו להצביע על הקריסה החברתית כבעיה שאינה יכולה להמתין עד שיפתרו שאלות אלה, כך גם הציבור הדתי חייב להפריד בין שני הנושאים ולטפל בבעיות שזהותה היהודית של החברה הדתית והחברה שאינה שומרת מצוות תלויה בהן יותר מכל.

תנועת "נאמני תורה ועבודה" משקיעה את הונה האידיאולוגי בנושאים כמו: יהדות-אנושיות, תורה-תרבות כללית, הלכה-מוסר, מתוך שאיפה לעשות את המקף בין המושגים למקף החיבור ולא מקף מפריד. התנועה מבקשת לשתף במאמץ זה הן אנשי שמאל והן אנשי ימין מתוך הבנה שתורמתו הסגולית של הציבור הציוני-דתי בנושאים אלו הינה קריטית ובלעדיו יונצח הקיטוב בין דתיים וחילוניים עד כדי היפרדות לשני עמים המתעבים זה את זה, ללא סולידריות בסיסית המאפיינת עם באשר הוא. העיסוק במשנת הציונות הדתית צריך להקיף כמה שיותר ציבורים: מחנכים, רבנים, הוגי דעות ואף את מכלול הציבור הרחב באשר הוא, כי רב המשותף על המפריד. ■

מאיר רוט הוא יו"ר תנועת נאמני תורה ועבודה.

דתורה והחיים

שיחה עם הרב דוד ביגמן

הבינוגרפיה של הרב דוד ביגמן מפותלת במיוחד: שלוש פעמים עלה לארץ, שנתיים וחצי עסק בחקלאות – בנוטע וכדייג, למד כלכלה בחו"ל ותורה בישיבת מרכז-הרב כמו גם בישיבות חרדיות. גם "הקריירה" התורנית שלו סבוכה: חבר קיבוץ ראשון (מעלה גלבוע) שהוסמך לרבנות, ממייסדי מדרשת הבנות בעין הנציב, כיהן כראש ישיבת הקיבוץ הדתי בעין צורים בדרום וכיום עומד בראש ישיבת הקיבוץ הדתי האחות במעלה גלבוע. בשיחה שערך עימו הרב אריאל פיקאר, ר"מ בישיבת מעלה גלבוע, התחוויר שהמסלול המגוון לא רק נובע מאישיותו המיוחדת אלא גם השפיע על עיצוב השקפת עולמו ודרכו החינוכית. על לימוד תורה, הישיבה, הציבור הדתי והחברה הישראלית.

המימרא, זה מאוד משמעותי להבנה ולעיכול של החומר. הנסיון הוא להבין כל יחידה בדיוק כפי שהיא נאמרה ואת יש לעשות דרך בחינה טקסטואלית מדוקדקת כולל עיסוק בכתבי-יד ושינויי נוסח. אבל לא די בכך, צריך גם להבין מה המשמעות של הדברים ולמה לעיתים קרובות הגמרא מפרשת את המשנה או את המימרא בצורה מיוחדת, בפרשנות יצירתית שאינה הולמת את ההבנה הפשוטה. הדוחק שהרגשנו בעולם הישיבות כשאנחנו לעכל את הפרשנות של התלמוד כדי להמשיך לעולם הנפלא של הראשונים נעלם כעת במידה רבה. פתאום הדברים מקבלים

הטקסט התלמודי עצמו ישנן אמירות עיקריות וישנם פירושים ושהחומר התלמודי בנוי רבדים-רבדים. התחלתי להפריד באופן עצמאי, בלי שום מודעות לכתבי-יד, בין הברייתות והמימרות לבין הפירושים של ה"סתמא דש"ס" וגיליתי שזה משנה את הלימוד בצורה מאוד משמעותית. החשיבה שלי נשארה ישיבתית במובן הזה שאני מחפש בכל שלב ושלב את התכנים המשפטיים, אני סבור שלא די לחפש את ה"מה", אלא יש להבין גם את ה"למה". מה שיצא בסופו של דבר הוא שיטת לימוד המאפשרת לתלמיד להתייחס ליחידות קטנות: המשנה, התוספתא,

הרב אריאל פיקאר

הרב ביגמן, אחד הדברים הייחודיים לישיבת מעלה גלבוע, הוא אופי לימוד הגמרא. אתה בעצם אבי הרעיון הזה. ספר לנו על שיטת הלימוד שלך בגמרא.

הסיפור של שיטת הלימוד מתחיל אי-שם בחינוך הראשוני שקיבלתי אצל רבותי, תלמידי חכמים שלמדו בליטא, שחינכו אותי ללמוד גמרא בלי רש"י ולראות את דש"י כפירוש. קצת יותר מאוחר התחלתי להבין שגם בתוך

משמעות חדשה, כי מתברר שזו פרשנות יצירתית שיש לה משמעות גם מבחינה משפטית וגם מבחינה ערכית. אני אוסיף עוד דבר שהוא משמעותי בעיניי. צריך ללמוד מתוך ראייה שההלכה מעצבת אדם ושהחכמים בדבריהם מבקשים לעצב חברה לאור התורה. הרבה פעמים הפתרון למשמעות של הדברים נמצא לא בשאלה מדוע זה נאמר, אלא לאיזו תכלית הדברים נאמרו וכיצד מעצבים אותנו, את האדם, את האדם בישראל, את החברה היהודית הדתית. לכן הרבה פעמים אנו משיקים לשאלות מוסריות, ואולי זה הענין שמרתק את התלמידים ועושה את לימוד התורה קרוב ללבם.

אני לא חושב שאם נלמד מסכתות מסדר מועד יהיה הלימוד והיה משמעותי יותר לתלמידים. אנחנו לא מוצאים שנשים ונזיקין פחות מעניינים ממועד. דווקא לימוד סדרי נשים ונזיקין, שיש בהם שאלות שבין אדם לחברו, שיש בהם קונפליקטים של אינטרסים שונים וכדומה מדבר אל התלמידים. כאשר אתה מגלה להם טפח, הם מגלים כבר טפחיים של המשמעות הערכית והחברתית הרחבה יותר של הדברים – כיצד מתמודד אדם בקונפליקט? איך בית הדין אמור להתמודד? איך אנחנו ננתב את החברה לכיוון הטוב ביותר? כך מרגישים את המאור שבתורה שבמהלך הדורות מנסה ליצור חברה שבאמת תהיה אור לגויים.

אני רוצה להקשות עליך. הרב ביגמן, אתה תיאר את השיטה בצורה מאוד בהירה, אבל יש גם קשיים, לא רק קשיים מתודיים, אלא גם קשיים מבחינה מחשבתית והגותית כיוון שצורת הלימוד שלך בעצם מראה שבתוך המסורת היהודית ארוכת השנים, במשך דורות רבים, יש שברים. שהרי לכל תקופה יש את השקפת העולם הערכית שלה. לעתים אנו מוצאים שתפיסת עולמו המוסרית והערכית של המקרא שונה מזו של התנאים ולכן הפרשנות שלהם למקרא משקפת ערכים חדשים. זה ממשיך כמובן גם לאמוראים המפרשים את המשנה וכן גם לראשונים. אתה השתמשת בביטוי שדורש הסבר: דיברת על פרשנות יצירתית. אני מבקש להבין: אם זאת

יצירה – זו איננה פרשנות של הטקסט שאותו אנחנו מפרשים, אלא יצירה חדשה. הייתי מנסח זאת בשאלה – איה דבר ה' האם ההלכה שמגיעה לידינו היא דבר ה'? הרי היא עברה גלגולים שונים ומשונים, שאנחנו בלימוד המחקרי שלנו רואים עד כמה הם אינם המשכיות ישירה. השאלה שלי היא איך אתה מתמודד עם זה?

קודם כל, אני רוצה להודות במקצת הטענה

מקס וובר, התלמודיסטים 1934

מבחינה חינוכית. זאת אומרת, חניך שמגיע לשיבה לעתים קרובות חונך על השקפה תורנית שמדגישה את הרצף, האחידות, ההרמוניה, "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה בסיני" כשהדגש הוא על 'נאמר' למשה בסיני ולא על 'לחדש'. לעתים דבר זה יוצר בשלב ראשון איזושהי רתיעה או משבר קטן. אני כשעצמי, כשהתחלתי ללמוד בצורה כזאת, לא הרגשתי בעיה בכלל. כי אני חונכתי באסכולה שהיתה כל הזמן מתוחה בין החידוש לבין הרצף. מקומם של חידושי תורה ושל היצירות האנושיות היה מאוד מודגש בכל הישיבות הליטאיות. אבל אני מודה, לא רק שיש בעיה מבחינה חינוכית מכיוון שהחברה לא רגילה לחשוב בצורה כזאת, אני מודה

שזה משנה קצת את התפיסה התיאולוגית המקובלת היום בחוגים של האורתודוקסיה המודרנית בישראל ובכלל בעולם. נוצרת תחושה שהתורה ניתנה לבני-אדם, לא בשמיים היא, והמסירה מדור לדור משמעותה היא בדיוק זה – מסירה מדור לדור – כשהדור הבא מפרש כפי שהוא, החכם בדורו, מתוך דורו, מתוך מצבו, מתוך התפיסות הערכיות שסובבות אותו. תורה שבעל פה היא מעין שותפות בין הקב"ה לבין האומה שיושבת בתוך האנושות ויש עליה השפעות. היא לוקחת את התורה ממקומה בסיני למקום שהיא נמצאת ומפרשת אותה בהתאם – בעיני הדבר הזה לגיטימי לחלוטין. לעולם התורה היא דו-ערכית, דו-קוטבית: אלוהי ואנושי כאחד, לא רק אלוהי. אפשר לומר שמצד אחד הדברים מפסידים קצת במוחלטות שלהם, אבל הם מרוויחים הרבה בתחום של ההזדהות. כשרואים את המפעל הגדול של תנאים, אמוראים, סבוראים, ראשונים, אחרונים – את כל היצירה הגדולה והאמירות השונות שנאמרו, כל אחד כאמירה שמתבססת על ערכים תורניים וערכים של דרך ארץ שקדמה לתורה, אז זה יוצר הזדהות גדולה עם המערכת כולה. אולי זה מעמיד שאלה לגבי השלב הבא: מי אנחנו, מה אנחנו, מה תפקידנו, מה יכולתנו, האם אנחנו גם יכולים להוסיף את השכבה שלנו לפרשנות? מה בדיוק המשמעות של פסקי הלכה הנכתבים בדור הזה האם גם הם חלק מאותו תהליך, או שיש לפעמים איזו תחושה שאולי משהו השתבש? אבל בסך הכל יש לתלמידים הזדהות עצומה עם המפעל בכללותו.

אתה מדבר על הזדהות עם המפעל, זה מזכיר לי את המאמר שפורסם ב'דעות' לא מזמן (דעות 6) על אלה שעוסקים בתורה ואין בהם יראת שמיים. חלק מהמוראיינים הם תלמידים, אם כי ברור שזה לא מאפיין רק את תלמידי ישיבות השילוב, עץ צורים או מעלה גלבוע, או מדרשת הבנות, מדובר על תופעה רחבה הרבה יותר. עם זאת, אתה מדבר על הזדהות עם הטקסט, הזדהות עם התרבות של הטקסט, עם הלימוד. מה עם מחויבות

התרבות המערבית היא תרבות של צפייה ושמיעה - האמן יוצר יצירת אמנות והציבור הולך למוזיאון לצפות בה, קוראים ספר טוב, שומעים יצירה מוסיקאלית; הייחוד של התרבות התורנית הוא בניסיון לעצב את החיים עצמם.

אלא דווקא הצד החווייתי, ואני רוצה לשאול - האם אנחנו לא מייצרים פה מעין בועה, ולא רק אנחנו אלא כל עולם הישיבות, בועה אידיאלית של חיים אידיאליים שכך מתפללים וכך לומדים וכך רוקדים? הרי אנחנו רוצים שתלמידנו ייצא לעולם הגדול ויחיו חיים נורמאליים ויהיו אנשי מעשה, אבל בעולם הרגיל זה לא ככה. התופעה הזאת של המתח שבין עולם הישיבה לבין החיים הרגילים, האמיתיים נאמר, הוא מתח גדול מאוד - איך אנחנו יכולים להתגבר על הפער הזה?

אנחנו באופן מכוון מנסים לחבר את התורה לחיים. הדבר הזה נעשה בכמה צורות. הר"מים כמעט כולם מעורבים בחברה הישראלית בצורות שונות וחלקם מכהן ברבנות בקיבוצי האזור. הישיבה עסוקה גם במפגשים שונים, בעיקר בתחום של לימוד תורה - יש לנו את בית מדרש "ניגון" המשותף לנו ולמדרשה באורנים ואנחנו מקיימים מפגשים ולימוד עם זרמים אחרים ביהדות. כנספח חשוב ללימוד בישיבה אנחנו עושים הרחבות תרבותיות במוצאי-שבתות יש הרצאה, באמצע השבוע, פעם בשבועיים, יש שיעור בספרות ישראלית. הניסיון הוא לא ליצור נתק כל-כך גדול בין החוויה הישיבתית לבין הסובב אותה. צריך לומר שבשנים האחרונות היו תלונות של תלמידים שטענו שהישיבה דווקא יותר מדי מחוברת לחברה הסובבת. התלמידים לפעמים מרגישים שאין מספיק נתק, או שקשה להם להתנתק, שהם היו רוצים התעלות רוחנית וקשה להם קצת להתנתק מהחברה שסובבת אותם. שאם היו לובשים מדים אחרים, היו שמים כיפה גדולה וציציות בחוץ או מגבעת שחורה או איזה סממן שאומר: הנה, אני בחור ישיבה, אני אחר - אז כשהיו חוזרים הביתה היה להם יותר קל. אבל מכיוון שאנחנו לא מעודדים אותם להשתנות בצורה מאוד משמעותית בלבוש ומעודדים אותם לשמור על קשרים עם הציבור הסובב, גוברת

התורנית הוא בניסיון לעצב את החיים עצמם. זו אמנות החיים, והשפה הדתית של ההלכה מבקשת לעצב את אורחות החיים האלו בצורה משמעותית. הניסיון הזה הוא ניסיון מרתק, ואם מוותרים על הקטע של שפת המעשה, של התרבות שמעצבת את החיים, בעצם קשה מאוד להיות מחוברים גם לטקסטים. יש תלמידים גם בישיבות שלנו, שאולי בגלל שיטת הלימוד דווקא מתחברים מאוד לטקסטים, ובגלל ההשפעות של החברה הסובבת מרגישים שהם יכולים להיכנס לקטע הזה ללא כפיפות לתורה ומצוות. זו בעצם עמדה מאוד נוחה בחברה שלנו - הבעיה היא שעמדה כזו משמיטה את העיקר מכל התרבות היהודית, שהעיקר בה הוא המעשה. בעצם הסוגיות עצמן הפוכות להיות עקרות אם הן לא מכוונות למעשה הטוב. גם כאשר אנחנו עוסקים בנשים ונזיקין המטרה שלנו היא לעשות את הדברים בצורה הטובה ביותר, בצורה ההולמת ביותר. אנחנו מכירים במגבלות שלנו, מגבלות הראייה הסובייקטיבית האנושית וכו', אבל השאיפה הגדולה שלנו - לעצב את החיים בצורה טובה ומשמעותית - הולכת לאיבוד אם אנחנו מוותרים על מימוש ההלכה בחיים.

אני רוצה לשאול אותך על המתח שיש בין החיים בישיבה לבין הבית והקהילה. בישיבת מעלה הגלבע יש דגש מאוד חזק על החוויה הדתית ועל הקיום הממשי היומיומי של האדם הדתי. כפי שציננת קודם, תרבות זה לא רק טקסטים, אנחנו לא רק יושבים בבית המדרש ולומדים אלא אנחנו גם חיים את זה בכמה וכמה רבדים של החיים: בחיי היומיום השגרתיים, ובעיקר בשבתות ובחגים, באווירה המיוחדת שיש כאן בישיבה, שהרבה מאוד מתלמידנו אכן מציגים אותה כגולת הכותרת של הישיבה - לאו דווקא הצד האינטלקטואלי,

להלכה? זאת אומרת, אותו מאמור בעצם הבחין את ההבחנה הזאת והראה תופעה מעניינת של אנשים שתרבות יהודית ולימוד תורה וכל התחום הזה שאותו הם ספגו בישיבה דרך הלימוד אכן השפיע עליהם והפך להיות חלק מעולמם; לעומת זאת המחוייבות להלכה הרבה פחות חזקה. מה לדעתך הגורם לתופעה הזאת? מה ההתמודדות שאתה מציע מבחינה חינוכית למחנכים - איך אנחנו מתמודדים עם המצב החדש הזה?

כמדומני שהתופעה הזאת שאנחנו חשים לאחרונה קשורה להווי הפוסט מודרני שאנחנו חיים בתוכו. כשהאדם מרגיש שהוא לא חייב לקבוע עמדה ברורה כלפי דברים בכלל, הוא יכול לטעון מדברים שונים, וקשה לו מאוד להיכנס למשהו באופן חד-משמעי. נדמה לי שהמסר שלנו צריך להיות בשוני בין התרבות התורנית לתרבות המערב. התרבות המערבית היא תרבות של צפייה ושמיעה - האמן יוצר יצירת אמנות והציבור הולך למוזיאון לצפות בה, קוראים ספר טוב, שומעים יצירה מוסיקאלית; הייחוד של התרבות

התחושה שגישה זו מונעת מהם התעלות רוחנית. רק התחלנו להתמודד עם התופעה הזאת. חשוב לנו הקשר לחברה, לתרבות, לסובב. תקוותנו היא שגישה זו תעזור להצמיח יחידים סגולה שימשיכו למסלול של רבנות, או הוראה, והם יהיו ר"מים ורבנים שמחברים לתרבות, לשפה, שיש להם גם יד ורגל בהדרכת קהילה, נוער וכדומה.

האם לדעתך תוכנית השילוב, שבה אחוז השירות בצבא יחסית ללימוד ישיבה הוא כל-כך גדול אינה אחד מהגורמים לכך שלשיבות השילוב קשה להמריא לגובה בגלל מספר השנים המועט שהם לומדים בישיבה?

אי אפשר להתעלם מכך שיש מחיר לשילוב, אבל אני חושב שהחוסר המוסרי של אדם שלא שירת פחות מחבריו שלא למדו בישיבה מהווה גורם משמעותי בעיצוב של בן תורה בימינו. אני מודה שיש לדבר הזה מחיר. אני יכול לומר משהו על תלמידי מ"עין צורים", שברוך השם, יצאו מהם הרבה אנשים מאוד מיוחדים. אמנם מעט יחסית ברבנות, אבל המון בני תורה מאוד מיוחדים, מאוד תורמים, שנמצאים במקומות שונים. אני חושב שאנחנו מתחילים להדביק אנשים בתורה.

מכאן אני רוצה לעבור לנושא

אחר. אפשר לומר שרובם של ראשי הישיבות הציוניות חונכו לאור הגותו של הרב קוק. בודאי בכל הקשור לתפיסה הציונית-גאולתית. ואתה, אף על פי שלמדת תקופה מסוימת גם בישיבת מרכז הרב, אתה מציג באופן עקבי עמדה דתית ציונית שונה. צריך לציין שאתה בעצמך עלית לארץ מארצות-הברית מתוך מניעים לאומיים ציוניים: תנועת בני עקיבא, התיישבות בקיבוץ מעלה גלבוע כחקלאי ורק אחר כך כרב וכראש ישיבה. ספר לנו קצת על התפיסה שלך, התפיסה הלאומית, הציונית שלך וגם על המחשבות שלך כלפי

העתיד - איך אתה רואה את מדינת ישראל בעתיד?

ההגות הציונית שלי קשורה למירקם הכללי של החשיבה הדתית שלי והיא נובעת מתפיסה שהאדם הדתי צריך לחיות את הרגע באופן דתי, מתוך יחס לאלוקים. אני מרגיש שהאדם הדתי חי היום את הרגע בצורה שונה. אני לא דן בשאלה אם יש השגחה צמודה או אין השגחה צמודה, השגחה פרטית. דבר אחד ברור, צריך האדם להודות לקב"ה על הרגעים המיוחדים של החיים, על כל דבר טוב שקורה לו - משתיית כוס מים, ועד לידה של ילד, כל דבר מיוחד - פתיחת פרח וכדומה, זאת מבלי להתחייב לאמירות חדות מבחינה אונטולוגית

זה הדרך, לכו בו" (על פי ישעיהו ל, 12) Craig Aurunes

משמעותי לאדם. הניסיון ליצור מטבע לשון מסויים, איזושהי מתכונת ברורה שיכולה לתפוס, לכלוא את הדבר הזה במונחי הגאולה המאוד ספציפיים, מבחינתי זה קצת פספוס. יש לי הרגשה שבאיזה מקום הדור הבא מתחיל לאמץ את הניסוחים המילוליים ואת ביטויי הגאולה, ואילו התחושות הולכות לאיבוד. ובמקום להחיות את התחושות עצמן של שבח והודיה לקב"ה, איכשהו אנחנו מתחילים לחזור על איזה מין מלל כזה של מילים גבוהות, שאולי אין להן כיסוי עדיין, או שהם מציעים תסריט יותר מדי ברור כשבעצם מי אנחנו ומה אנחנו שנדע מה הקב"ה מתכנן או חושב, ובטח בעולם הפוסט מודרני שלנו עם כל הדגש על הסובייקט מאוד קשה לאמץ את

זה. ואני חשבתי לעצמי שזה לא הנקודה העיקרית, וחבל להיכנס לתוך הסבך הזה, כאשר יש משהו מאוד פשוט ומאוד ברור שקשור לחוויה הדתית הבסיסית, שאדם מודה לקב"ה על החיים, על הרגע, שאדם קם בבוקר ואומר "מודה אני" - לדעתי זאת התפילה הכי חשובה למרות שמבחינה הלכתית היא אולי תפילה הכי פחות חשובה, אבל המודה אני של הבוקר, שאדם קם, זו איזושהי חוויה דתית פשוטה, אנושית, שכמעט כולם מרגישים בצורה זו או אחרת. והנה מתרחשת בדורנו שחרית של האומה, תקומה, שחבל

לנסות לכבול אותה למינוח מאוד בומבסטי שגם יוצר תסכולים רבים אם התסריט הוא לא בדיוק כפי הצפוי. אנחנו, מתוך ענווה גדולה ומתוך הבנה גדולה לסובייקטיביות של הראייה שלנו, יכולים לומר שמתוך הסובייקטיביות הזאת עצמה יש מקום להודות לקב"ה, ואני מסתפק בזה.

אבל אותה תקומה של המדינה מלווה במשך כל השנים במחיר מוסרי מסויים, בעיקר לאחר מלחמת ששת הימים, אבל גם לפני כן, של שעבוד של עם אחר. שאלות מוסריות שעלו

או תיאולוגיות. זה חלק מהמשמעות של החיים הדתיים. ולכן הרגשתי במהלך השנים שיש איזה פספוס ביצירת דגם דוגמטי, מילולי מאוד, שמנסה לכבול את התחושות שלנו לגבי החוויה המיוחדת הזאת שקשורה לזהות הלאומית שלנו. כל אדם מישראל לא יכול שלא להרגיש שיש פה מאורע שראוי לציון ושראוי משום כך לשבח את הקב"ה. זה שהצלחנו בעזרת השם להקים מדינה דמוקרטית מודרנית אחרי המון שנים של גלות ותלאות ושגורלנו נתון בידיו, הדבר הזה ראוי לציון כמו כל רגע אחר של החיים שהוא

צריך האדם להודות
לקב"ה על הרגעים
המיוחדים של החיים, על
כל דבר טוב שקורה לו,
כל דבר מיוחד - פתיחת
פרח וכדומה, זאת מבלי
להתחייב לאמירות חדות
מבחינה אונטולוגית או
תיאולוגית.

במהלך האינתיפדה, במהלך מלחמת לבנון
וכמובן עוד קודם לכן. זאת אומרת, יש תמיד
תחושה שהציונות הדתית תמיד חיה באופוריה
של גאולה ושל משיחיות ושל זכותנו הבלעדית
על הארץ, ומתעלמת לעתים רבות מדי מכל
מיני שאלות מוסריות, ששילמנו מחיר כבד
מבחינה מוסרית, ואנחנו עדיין משלמים על
אותה תקומה במדינת ישראל. איך התפיסה
השונה שלך משפיעה על עמדות פוליטיות -
ואני לא מדבר על פוליטיקה נמוכה, אלא על
אידיאולוגיות ועל תפיסה פוליטית גבוהה -
לגבי העתיד הצפוי לנו, ליהודים, וגם לערבים
שיושבים בארץ הזאת?

לגבי השאלות המוסריות שעומדות על הפרק,
אין שום ספק שהתפיסה שלי מאפשרת
התייחסות אחרת לאותן הבעיות. אני רוצה
להיות מאד זהיר - אני לא חושב שמי
שבעמדה ברורה של אתחלתא דגאולה הוא
בהכרח פחות רגיש. אני ודאי מכיר בזה שיש

"מה הקב"ה יעשה, שהרי שנים מבני יושבים על
אותה פיסת קרקע"

ר. קיסאי, פרט מתוך "the jewish school"

המון אנשים רגילים מאוד מבחינה מוסרית
שהגיעו למסקנה אחרת לגבי השאלות
שעומדות על הפרק, בגלל שהשאלות מאוד
מורכבות ואנחנו במצב מאוד קשה של 'שניים
אוחזין בטלית' שצריך למצוא את פתרונו. פעם
יהודי מאד יקר, חבר טוב שלי, שהוא באופן
מובהק מהאסכולה של מרכז הרב אמר לי
שמאז ששת הימים הוא מחכה לראות מה
הקב"ה יעשה, שהרי שנים מבני יושבים על
אותה פיסת קרקע. זה יהודי שבאופן ברור
בתפיסות חד-משמעיות לגבי משמעות
הגאולה הזאת. לכן אני לא הייתי אומר
שבהכרח הגישה הזו מולידה יותר רגישות או
גישה אחרת מולידה פחות רגישות מוסרית.
אבל מה שבהחלט נכון, שמכיוון שאני לא
מצפה לתסריט מאוד מסוים זה מאפשר לי
יותר גמישות בהתייחסות לבעיות המוסריות
המאוד כבדות והקשות שכל הזמן עומדות
על הפרק.

דיברנו על המישור הפוליטי בינינו לבין
הערבים, עכשיו בוא נדבר קצת על ענייני פנים.
החברה הישראלית משוסעת, יש בה מרכיבים
שונים שלא כל כך מסתדרים זה עם זה, בעיות
חברתיות וכלכליות קשות ופערים עדתיים

וכלכליים. מהו החזון שלך, כיצד צריכה
להיראות מדינת ישראל?

אני חייב להודות שגם בשאלות האלה יש
הרבה מורכבות. אבל לי מאוד חשוב לומר
שאחרי הרבה שנים של התבוננות וחשיבה,
אני הגעתי למסקנה מאוד ברורה שהמשימה
הראשונה שלנו, גם של החברה הדתית וגם
של הרבנים, המוחנכים, הר"מים היא לטפל
בנושאים החברתיים, בנושאים שבין אדם
לחברו. לא ייתכן שהציבור הדתי מוטריד
מחילול שבת כאשר יש נשים מוכות, כאשר
יש אנשים שרעבים ללחם. לי אין שום ספק,
כמו שהרב קוק בזמנו דיבר על זה, שהבניין
החומרי חייב להיות קודם לבניין הרוחני, וברור
לי שהתחום שבין אדם לחברו קודם לכל
התעלות רוחנית. אני לא יודע לאן החברה
הישראלית תגיע מבחינה רוחנית ואני מציע
שניצור כאן מסגרת כפייתית מבחינת תורה
ומצוות גם בעתיד הרחוק יותר, אבל אני חושב
שאפשר לקדם את החברה ליותר קשר לתורה
ולתרבות היהודית. אבל ההתקדמות הזאת לא
תצלח עד שהציבור הדתי יקבל עליו את
המשימה להיות בין המובילים בתחום
החברתי, לכן אני שמח על כל אמירה שנאמרת
בכיוון זה של התקדמות. הייתי שמח אם
הציבור הדתי, ואני לא מדבר רק על אלה
שעוסקים במישור הפוליטי, אלא גם הרבנים
והמוחנכים היו יוצאים בקריאה גדולה לטפל
בבעיות שבין אדם לחברו ובעיות של החברה,
דממה לי שזה הסדר הנכון. זה היה גורם גם
לשינוי תדמיתי מאוד משמעותי שהיה יכול
לקרב את התורה לבריות. אני לא אומר את
זה רק כמשהו אינסטרומנטלי אלא כי אני
חושב שזה הסדר הנכון. ■

ל- דעות

דורש/ה דחוף

איש/אשת

שיווק ופרסום

טל: 08-8505226